



IZGRADNJA NADNACIONALNOG IDENTITETA U BOSNI I HERCEGOVINI

UDK: 323.17(497.6)
Pregledni naučni rad

Dr. sc. Mensur Husić, docent
Filozofski fakultet Univerziteta u Tuzli

SAŽETAK

U radu je elaboriran fenomen državne pripadnosti kao oblik nadnacionalne identifikacije pripadnika nacionalnih zajednica u Bosni i Hercegovini. Na političkom planu u Bosni i Hercegovini individua ne funkcionira kao građanin, već isključivo kao pripadnik etničkog identiteta, što usporava reintegracijske procese. Multietničkom biću Bosne i Hercegovine primjerena je simbioza nacionalnog i republikanskog modela političke zajednice, u kojoj se republikanski model odnosi na državljanstvo fokusirano na političku zajednicu, koja transcendirira etničke i religijske identitete. Simbiozom ova dva modela afirmirao bi se patriotizam nacionalnih zajednica prema državi Bosni i Hercegovini i participacija individuum (građana) u političkom životu Bosne i Hercegovine. Na planu izgradnje nadnacionalnog identiteta u Bosni i Hercegovini nužno je načiniti distinkciju između etničkog i političkog identiteta. Paradigmu nadnacionalne identifikacije pripadnika različitih nacionalnih zajednica predstavlja Švicarska, u kojoj je osjećaj zajedničke participacije izraz patriotizma prema zajedničkoj državi. U radu su elaborirane i pretpostavke lojalnosti pripadnika nacionalnih zajednica bosanskohercegovačkom društvu i državi, među kojima su: ulazak Bosne i Hercegovine u Evropsku uniju, afirmiranje obrazovanja za demokratiju, suživot i toleranciju, izgradnja povjerenja i zajedničkih vrijednosti među pripadnicima nacionalnih zajednica u Bosni i Hercegovini, formiranje nacije kao političke zajednice...

Ključne riječi: državljanstvo, pluralizam, nacionalni identitet, suživot, politički identitet, bosanskohercegovačko društvo, povjerenje, integracija

Uvod

Nacionalnost u smislu državne pripadnosti u Bosni Hercegovini nije moguće postići bez prevazilaženja ratom produciranih distanci među pripadnicima nacionalnih zajednica u Bosni i Hercegovini. Na tom planu nužno je uspostaviti državu bez nacionalnog predznaka, što nameće imperativ demistifikacije nacionalnih identiteta utemeljenih na iracionalnoj predstavi o nacionalnom ekskluzivizmu i povijesnom poslanju određenih nacija. Demistifikacija nacionalnih identiteta doprinijet će otvaranju granica i prijem Bosne i Hercegovine i susjednih država u Evropsku uniju. Multilateralnost bosansko-hercegovačkog društva zapreka je da se Bosna i Hercegovina definira po nacionalnom, religijskom ili jezičkom principu. Bosni i Hercegovini primjerena je simbioza nacionalnog i republikanskog modela političke zajednice, kojom će se osigurati grupna i individualna prava i slobode. Paradigmu države u kojoj je postignuta nadnacionalna identifikacija, u smislu državne pripadnosti pripadnika različitih nacionalnih zajednica, predstavlja Švicarska. Državljeni Švicarske, uprkos kulturnim i jezičkim razlikama, deklariraju se kao Švicarci. Sve etničke zajednice predstavljaju jedinstven državni, odnosno politički narod, a njihovi kulturni identiteti se ne dovode u pitanje. Nacionalne zajednice u Švicarskoj osjećaju odanost široj državnoj zajednici samo zato što im država priznaje i uvažava zasebnu nacionalnu identifikaciju. Takvo stanje je u Americi, Belgiji, Maleziji... Međusobno povjerenje nacionalnih zajednica pretpostavka je njihove zajedničke identifikacije.

Kompromis među pripadnicima nacionalnih zajednica u Bosni i Hercegovini neće se postići *ad hoc*. Potrebno je raditi na resocijalizaciji njihove svijesti, u kojoj veoma značajna uloga pripada obrazovnom sistemu, koji je nužno koncipirati na principima obrazovanja za mir, demokratiju i suživot sa pripadnicima različitih nacionalnih, kulturnih i religijskih zajednica. Međutim, kompaktnost jedne zajednice zavisi od zajedničkih vrijednosti, a to su: jednakost i pravednost, dijalog i tolerancija, uvažavanje različitosti, sloboda, mir i nenasilna promjena. Višestoljetna tradicija suživota pripadnika različitih nacionalnih zajednica na području Bosne i Hercegovine neiscrpljiv je resurs i zalag zajedničkoj budućnosti.



1. Zajednička državna pripadnost nacionalnih zajednica u Bosni i Hercegovini

Među državama nastalim disolucijom Socijalističke federativne republike Jugoslavije, Bosna i Hercegovina izdvaja se po svojoj multilateralnoj sadržajnosti. Najudaljenija je od modela nacije države od svih država u regionu. Nakon rata protiv bosanskohercegovačkog društva i države u periodu od 1992. do 1995. godine Bosni i Hercegovini je nametnuto državno uređenje sa dva entiteta i, umjesto građanskog, nacionalni koncept vlasti. Entiteti nemaju svojstva države po međunarodnom javnom i domaćem pravu. Između njih ne postoje granice, nego linije razgraničenja. Bosna i Hercegovina je formalno-pravno nastavila državni kontinuitet Republike Bosne i Hercegovine, ali su u njoj još uvijek prisutne političke opcije koje opstruiraju rad državnih institucija i donošenje državnih zakona neophodnih za brži oporavak bosanskohercegovačkog društva i države. Jedna od primarnih pretpostavki za redefiniranje države Bosne i Hercegovine, koja ne ispunjava uvjete i kriterije modernog projekta gradnje nacije države, je obnova multikulturalnosti bosanskohercegovačkog društva. Bosnu i Hercegovinu nije moguće definirati na nacionalnom principu, jer je multinacionalna, niti na religijskom, budući da je multireligijska. Ni jezičko načelo ne predstavlja pouzdanu osnovu za definiranje države Bosne i Hercegovine. Iako jezički (lingvistički) posmatrano Bosna i Hercegovina predstavlja jedan prostor (teritorij), imenovanje jezika i zasebni procesi standardizacije kod različitih nacionalnih zajednica, a posebno kod bosanskih Srba i Hrvata, čije se akademske i političke elite opredjeljuju za ideološki pristup ovom pitanju umjesto naučnih činjenica i realnosti, predstavljaju, također, prepreku za izgradnju moderne države Bosne i Hercegovine kao zajedničke domovine svih njenih građana.

Multietničkom, multikulturalnom i multireligijskom biću Bosne i Hercegovine primjerena je simbioza nacionalnog i republikanskog modela političke zajednice. Nacionalni model je nužan s obzirom da je nacionalna zajednica formirana prije uključivanja u državljanstvo. Republikanski model pretpostavlja državljanstvo fokusirano na političku zajednicu, koja transcendirira etničke i religijske identitete. Simbiozom ova dva modela afirmirat će se patriotizam nacionalnih zajednica prema državi Bosni i Hercegovini, te aktivna participacija individuum (građana) u političkom životu Bosne i Hercegovine.

Dovršen proces konstituiranja nakadašnjih etnija u nacije i nepostojanje zajedničkog nadnacionalnog oblika identifikacije, prihvatljivog pripadnicima triju nacionalnih zajednica, predstavlja osnovnu poteškoću za prevazilaženje ratom produciranih etničkih distanci. Bošnjaci, Hrvati i Srbi, kao konstitutivni narodi u Bosni i Hercegovini, utemeljili su svoje etničke kulture i osigurali svoja grupna prava u zajedničkim i odvojenim državnim institucijama. Procese političkog etabliranja pratila je afirmacija etničke kulture “u visoko nacionalnu kulturu: standardizacija jezika, oblikovanje korpusa nacionalne književnosti, nastavni planovi tzv. nacionalnih predmeta, nacionalni masovni mediji itd.”¹ Realizacija nacionalnog principa omogućena je Dejtonskim mirovnim sporazumom, u kojem su zadržane nacije kao glavni akteri političkog sistema koje produciraju mnogobrojne poteškoće na putu izgradnje nadnacionalne identifikacije. U Evropi se nalaze multikulturalne i multinacionalne države u kojima je uspješno realizirano pitanje izgradnje nadnacionalnog identiteta. U novijim političkim teorijama, koje su osporavali pojedini teoretičari nacije, dominira tema multinacionalnih država. Državljeni Švicarske, uprkos razlikama, izjašnjavaju se kao Švicarci. I pored njihovih kulturnih i jezičkih razlika, njihova privrženost državi je neosporna. Prema mišljenju Willa Kymilcke, osjećaj zajedničke pripadnosti Švicaraca nije oblik nacionalnog identiteta, nego je izraz patriotizma. Lojalnost prema državi i zajednička državna pripadnost, u čijoj osnovi je patriotizam, ne erodira osjećanje pripadanja različitim nacionalnim zajednicama. Lojalnost prema državi pobuđuje se zajedničkim patriotizmom, a ne zajedničkim nacionalnim identitetom. U tom kontekstu Kymilcka konstatira: “Trebalo bi da razlikujemo patriotizam, osjećanje privrženosti državi, od nacionalnog identiteta, osjećanja pripadnosti nekoj nacionalnoj grupi. U Švicarskoj, kao i u većini multinacionalnih država, nacionalne grupe imaju osjećanje povjerenja u širu državu samo zato što ta država priznaje i poštuje njihovu posebnu nacionalnu egzistenciju.”²

Istraživački opus istaknute slovenačke historičarke, sociologinje i politologinje Vere Kržišnik-Bukić obuhvata teme koje se odnose na društvenu problematiku iz prošlosti i sadašnjosti Bosne i Hercegovine. Jedan od rezultata njenih istraživanja je knjiga *Bosanski identitet*:

1 Vlaisavljević, U. (2006.), *Etnopolitika i građanstvo*, Dijalog, Mostar, 230

2 Kymilcka, W. (2002.), *Multikulturalno građanstvo - Liberalna teorija manjinskih prava*, Centar za multikulturalnost, Novi Sad, 32



između prošlosti i budućnosti. Njena tvrdnja o zajedničkoj državnoj pripadnosti nacionalnih zajednica u Bosni i Hercegovini je veoma optimistična. Vera Kržišnik-Bukić kaže: “Po mom ubjeđenju, sasvim je realno da te tri nacije ipak postanu državni narod Bosne i Hercegovine. Dakako, to se ne može postići nikakvim političkim dekretom. Tu se radi o jednom procesu koji će trajati duže ili kraće, ali, ako riješimo problem susjedstva, onda će unutar Bosne i Hercegovine doći do dijalektičkog pozitivnog procesa (u kome će nastati) ... domovinski narod, koji će, bez obzira na naciju i vjeru, imati osjećaj domovinske pripadnosti.”³ Prema njenom mišljenju bosanska nacija je politička zajednica građana, odnosno društveno-ugovorna zajednica, državni narod Bosne i Hercegovine. Teoretičar multikulturalizma Will Kymilcka smatra da u Bosni i Hercegovini treba nužno afirmirati identitet koji se odnosi na državljanstvo i građanstvo. On ukazuje da se “u multietničkom Rimskom carstvu samo na jedan način moglo postati Rimljaninom; stičući državljanstvo i postajući *civis Romanus* – građanin Rima. Upravo tu leži paralela zašto je u Bosni i Hercegovini važno pojačati identitet koji se odnosi na državljanstvo i građanstvo, koji bi trebao biti zastupljeniji od nacionalnog i vjerskog. Zbog činjenice da je Bosna i Hercegovina multietnička država, svako pretjerano isticanje isključivo jedne religijske ili etničke pripadnosti napadno je u odnosu na identitet građana i pripadnost državi.”⁴

Ukoliko je zajednički identitet ključan za stabilnost političke zajednice, potrebno je slobodne i jednake pojedince liberalne demokratije vezati zajedničkim identitetom koji će podržavati njihova prava. Zajednički identitet ne podrazumijeva brisanje razlika niti promicanje stanovišta dominantne skupine kao općeprihvaćenog. Teorija pravednosti u multikulturalnom društvu uključuje opća prava i slobode pripisane svim pojedincima, bez obzira na to kojim grupama pripadali, ali i određena grupno-diferencirana prava ili specijalni status za manjinske grupe.

Političko načelo ravnopravnosti naroda odnosi se na srazmjernu zastupljenost etničkih zajednica u vlasti i drugim javnim položajima, tako da je u građanskom konceptu vlasti moguće najbolje zaštititi kolektivna prava. U SAD-u, Francuskoj i Švicarskoj državljanima se izjašnjavaju za zajedničku političku zajednicu. “Ako se primijeni američki, francuski ili švicarski model, sve etnije u dotičnoj državi bi bile

3 V. Kržišnik-Bukić, *Oslobođenje*, 30.11.1998.

4 Kymilcka, W., *op.cit.*, 26.

jedinstven državni politički narod (nacija), ne dovodeći u pitanje kulturni identitet tih etnija.”⁵

2. Distinkcija etničkog (kulturnog) od političkog identiteta

U zemljama Istočne Evrope narodnost nije isto što i državnost. Razdvajanje etničkog (kulturnog) od političkog identiteta u Bosni i Hercegovini je nužno, pa će se “pod narodom u političkom smislu podrazumijevati državni narod koga čine pripadnici svih etničkih (kulturnih zajednica), koji su državljani Bosne i Hercegovine i sebe smatraju svi zajedno politički suverenim narodom Bosne i Hercegovine, slično Švicarskoj, Belgiji, Maleziji, Americi itd.”⁶ Značajna je opservacija Ursa Altermata, koji ističe da “multikulturalna društva kao političke državnosti mogu preživjeti jedino ako im uspijeva da kulturalne i političke identitete razdvoje jedne od drugih”.⁷ U etničko-kulturnom značenju u Bosni i Hercegovini žive Bošnjaci, Srbi i Hrvati, a u političkom, građanskom značenju su svi Bosanci i Hercegovci. Etnička pripadnost odnosi se na kulturu, a politička pripadnost na ime države Bosne i Hercegovine. “S obzirom na to da u uslovima Habsburškog i Otomanskog carstva narodi nisu mogli ostvariti blagovremeno formu političke zajednice, tj. svoju državu, oni su uporno održavali, gradili i usavršavali svoj identitet na bazi etničkih, jezičkih i religijskih korijena. U tom smislu se može prihvatiti stanovište da građani Zapadne Evrope više misle u političkom nego u etničko-kulturnim kategorijama, jer su oni imali blagovremeni spoj etničkokulturnog i državnog u izgradnji svojih građana.”⁸

Model razdvajanja kulturnog i političkog identiteta u Bosni i Hercegovini predložila je 1997. godine Grupa za strategiju Centra za međunarodne odnose i strateške studije Fakulteta političkih nauka u Sarajevu. Grupa je zauzela stav da je potrebno definirati bosansku naciju prema evropskom modelu države nacije, proizašle iz histori-

5 Ibrahimagić, O. (2003.), *Bosanska državnost i nacionalnost*, VKBI, Sarajevo, 142

6 *Ibid.*, 126.

7 Altermat, U. (1998.), *Etnonacionalizam u Evropi*, Svetionik, Sarajevo, 163

8 Vukićević, S., *Neophodnost interreligijskog dijaloga kao vida pomirenja u jugoistočnoj Evropi*, u: Vukomanović M., Vučinović, M., *Interreligijski dijalog kao vid pomirenja u jugoistočnoj Evropi*, Beogradska otvorena škola, Beograd, 2001., 122.



jskog imena (srednjovjekovne) bosanske države (identitet prema drugima), ne dovodeći u pitanje postojeći identitet etnokulturalnih zajednica Bošnjaka, bosanskih Srba i bosanskih Hrvata, konstituiranih po religijskoj pripadnosti (identitet spram sebe).⁹ Poteškoće na planu izgradnje osjećaja državne pripadnosti nacionalnih zajednica u Bosni i Hercegovini uzrokuju unutarnji faktori producirani posljednjim ratnim događanjima. Pored unutrašnjih, tome doprinose vanjski utjecajni činioci, oni koje, u najkraćem, poistovjećujemo s neposrednim teritorijalnim okruženjem, susjedstvom Bosne i Hercegovine, sa Srbijom i Hrvatskom. Indiferentnost bosanskohercegovačkih Srba i Hrvata u pogledu njihovog bosanskog samoetnonominiranja bila je i ostala ovisna o utjecajima iz susjedstva. No, ta nezainteresiranost pod pomenutim spoljnim utjecajem multiplicirala se i poprimila apsurdne dimenzije.¹⁰ U tom kontekstu Ibrahimagić kaže: “Međutim, to nije moguće dokle god se u Bosni i Hercegovini ne razdvoji etnički (kulturni) identitet od političkog identiteta, pod kojim će se pod narodom u političkom smislu podrazumijevati državni narod koga čine pripadnici svih etničkih (kulturnih zajednica), koji su državljani Bosne i Hercegovine i sebe smatraju svi zajedno politički suverenim narodom Bosne i Hercegovine, slično u Švicarskoj, Belgiji, Maleziji, Americi itd.”¹¹

3. Pretpostavke lojalnosti pripadnika nacionalnih zajednica bosanskohercegovačkom društvu i državi

Čovjek, pored nacionalne, posjeduje i druge identifikacije: teritorijalne, regionalne i sl. Prema povijesnim svjedočanstvima, svako apsolutiziranje nacionalne identifikacije vodilo je nasilju nad ljudima i njihovim drugim (pluralnim) identifikacijama. Nije održivo stanovište da nacija postaje nacijom u punom smislu riječi onoga trenutka kada zadobije vlastitu državu. U ovom kontekstu Will Kymlicka i Wayne Norman navode da “iako se riječ *nacija* često koristi da bi se govorilo o državama, mi slijedimo sve savremene proučava-

9 Vidjeti više: Ibrahimagić, O., *op.cit.*, 144.

10 Vidjeti više u: Kržišnik-Bukić, V., „*Historijske i historiografske kontroverze i dileme nacionalnog nominiranja*“, Prilozi Instituta za istoriju u Sarajevu, br. 32/2003, 305

11 Ibrahimagić, O., *op.cit.*, 126.

oce nacionalizma u njihovom korištenju ove riječi, da bi se govorilo o posebnom tipu zajednice ili društva koji mogu imati, ali i ne moraju, svoju vlastitu državu”.¹² Na principima moderne demokratije i ustavnopravnim rješenjima osigurao bi se politički subjektivitet bosanskohercegovačkog naroda kao političkog naroda i puna sloboda njegovih nacionalnih subidentiteta. U tom slučaju “nacionalna prava i slobode se ne bi ostvarivale preko nasiljem stvorenih teritorija, nego preko eksteritorijalnog sistema ljudskih individualnih i kolektivnih prava”.¹³ Pripadnici nacionalnih zajednica prevazići će međusobne razlike u prostoru građanstva i opredijeliti se za opće dobro svih. “Preko ideje univerzalnog građanstva, liberali su problem pronalaženja zajedničkog identiteta - koji povezuje pojedince liberalno-demokratske političke zajednice - pokušali riješiti formiranjem zajedničkih političkih vrijednosti i političke kulture.”¹⁴

3.1. Ulazak Bosne i Hercegovine u Evropsku uniju

Članstvo Bosne i Hercegovine u Evropskoj uniji pretpostavka je jačanja državljanškog (političkog) u odnosu na kulturni identiteti i upoznavanja njenih državljana sa činjenicom da nacionalni identitet nije jedini način identificiranja i vrednovanja ljudi, da je različitost jedna od osnovnih konstanti ovog svijeta, te da svaki pokušaj ujednačavanja različitosti znači uništenje drugog i samouništenje. Pozitivni primjeri uvažavanja Drugog i drugačijeg u Zapadnim državama, u kojima se pripadnici druge nacije, kulture i religije uvažaju, doprinijet će demistificiranju predrasuda prema pripadnicima drugih religijskih i nacionalnih zajednica. Zatvorenost u političke krugove, u kojima se glorificiraju pripadnici vlastite nacije, kojima su osigurana sva prava, dok su pripadnici drugih nacionalnih zajednica obespravljani, neće pomoći prevladavanju distanci među nacionalnim zajednicama u Bosni i Hercegovini. Nacionalni identitet jedne nacionalne zajednice ne treba biti prepreka razvijanju nacionalnih identiteta drugih nacionalnih zajednica. Nužno je osigurati uvjete za

12 Kymilcka, W., Wayne, N. (2000.), *Citizenship in Diverse Societies*, Clarendon Press, Oxford, 19

13 Zgodić, E.(2005.), *Politike poricanja*, DES, Sarajevo, 265

14 Brčić, M., „Kulturni pluralizam i pravednost u recepciji Willa Kymlicke“, *Filozofska istraživanja*, vol. 1., god. 28., br. 109/2008, 109



formiranje nacionalnog identiteta u otvorenom društvu, u kojem će se Drugi i drugačiji poimati kao vlastita prednost, a ne nedostatak.

3.2. Međusobno povjerenje i zajedničke vrijednosti pripadnika nacionalnih zajednica u Bosni i Hercegovini

Suživot pripadnika različitih nacionalnih zajednica nije moguć bez međusobnog povjerenja. Jedan od uvjeta međusobnog povjerenja je ravnopravan status svih građana na cijelom prostoru Bosne i Hercegovine. Povjerenje među pripadnicima nacionalnih zajednica u Bosni i Hercegovini uvjet je postizanja zajedničke nadnacionalne identifikacije. U Švicarskoj je povjerenje rezultat dugotrajne i uspješne zaštite nacionalnih interesa u državnim institucijama, koje štite interese i očekivanja svih strana. A. Gutmann “distingvira dva oblika poštovanja koje jednakopravni građani mogu tražiti: 1) poštivanje jedinstvenih identiteta svakog pojedinca, bez obzira na rod, rasu ili etnicitet i 2) poštivanje aktivnosti, praksi i pogleda na svijet, koje posebno cijene članovi grupa u nepovoljnom položaju”.¹⁵ Potpunom implementacijom Ustava Bosne i Hercegovine na cijeloj teritoriji Bosne i Hercegovine te zaštitom nacionalnih interesa u državnim institucijama osigurale bi se pretpostavke za afirmaciju povjerenja među pripadnicima nacionalnih zajednica. Sigurnost pripadnika nacionalnih zajednica na teritoriji Bosne i Hercegovine najvažnija je pretpostavka izgradnje povjerenja. Taylor smatra da “moderna država mora davati podstreka snažnom zajedničkom identitetu”.¹⁶ Da bi to mogla činiti, potreban joj je pouzdan oslonac u međusobnom povjerenju njenih grupa i pojedinaca. Politička zajednica ne može opstati bez zajedničkog identiteta ili barem izvjesne mjere međusobne solidarnosti njenih članova. Potičući patriotska osjećanja građana, nacionalizam u državama nacijama upravo osigurava pretpostavke za ovakve tendencije, ali ga, isto tako, potkopava u multinacionalnim državama. “U Švicarskoj, kao i u većini multinacionalnih država, nacionalne grupe osjećaju odanost široj državi samo zato što šira država priznaje i uvažava njihovu zasebnu nacionalnu egzistenciju.”¹⁷ Kymilcka svoje mišljenje potkrepljuje riječima A. Smitha, iz njegovog djela *O etničkim korijenima nacija*, u kojem je

15 Mesić, M. (2006.), *Multikulturalizam*, Školska knjiga, Zagreb, 308

16 Taylor, C. (1996/97.), *Nacionalizam i modernost*, Beogradski krug, Beograd, 238

17 Kymilcka, W., *op.cit.*, 241.

navedeno: "Kako god i kada god je neki nacionalni identitet iskovan, jednom kada je uspostavljen, postaje beskrajno teško, ako ne i nemoguće (izuzev potpunog genocida) da se iskorijeni."¹⁸

Političke vrijednosti i principi pravednosti nisu dovoljni da zasnuju ni nacionalnu zajednicu ni zajednicu nacija. Potrebno je nešto što izvire iz sfere kolektivnog osjećaja, a to su međusobno povjerenje i solidarnost. Bez toga se građanski ugovor ne može vrijednosno sklopiti. "Iskustvo uspješnih demokratskih zemalja nas uči da možda najvažniji preduvjet za mirno rješenje etničkih konflikta predstavlja 'djelotvorna zajednica građana', koji u javnom prostoru raspravljaju, pregovaraju, stvaraju konsenzus i odlučuju o najvažnijim pitanjima svoga društvenog, političkog i ekonomskog života."¹⁹

Proceduralno-institucionalni mehanizmi, sa ciljem uravnoteženja ličnih interesa, nisu dovoljni i potreban je određeni nivo građanske vrline i odanosti općem dobru. Bez toga bi bilo teško upravljati demokratijama te bi one bile nestabilne. Društveno jedinstvo zajednice zavisi od zajedničkih vrijednosti. Naprimjer, vladina komisija u Kanadi razvila je listu od sedam takvih vrijednosti koje dijele Kanađani: 1) vjerovanje u jednakost i pravednost; 2) vjerovanje u konsultacije i dijalog; 3) važnost prilagodljivosti i tolerancije; 4) podržavanje raznolikosti; 5) sažaljenje i darežljivost; 6) privrženost životnoj sredini; 7) opredjeljenje za slobodu, mir i nenasilnu promjenu.²⁰ Ova ideja je prisutna kod brojnih novijih liberalnih teoretičara. Rols tvrdi da je izvor jedinstva u modernim društvima zajednička koncepcija pravde. Prema njegovom mišljenju, "iako je dobro uređeno društvo podijeljeno i pluralističko (...), javni dogovor o pitanjima političke i socijalne pravde obezbjeđuje veze građanskog prijateljstva i osigurava obavezujuće međusobne odnose".²¹ Zajednički identitet može pružiti čvrst razlog da dvije ili više nacionalnih grupa ostanu zajedno.

3.3. Uloga obrazovnog sistema na planu afirmiranja demokratije i suživota

Proces obrazovanja svijesti o državnoj pripadnosti moguće je postići kroz socijalizirajuće projekte. U tom kontekstu dr. Esad Zgo-

18 *Ibid.*, 182.

19 Vlaisavljević, U., *op.cit.*, 162.

20 Kymilcka, W., *op.cit.*, 217.

21 Rawls, J. (1980.), *A Theory of Justice*, Harvard University Press, Cambridge, 540



dić ističe da “reprodukcija nacionalne svijesti jeste permanencija procesa socijalizacije, što se događaju posredstvom raznih medija, od porodice, preko obrazovanja, pa do organizirane javnosti i difuznih društvenih utjecaja.”²² Koncipiranje obrazovnog sistema na principu obrazovanja za mir i demokratiju, u čijoj osnovi su tolerancija i suživot, objektivno sagledavanje ratnih uloga nacionalnih zajednica na prostoru Bosne i Hercegovine, stjecanje znanja iz historije bosanskohercegovačkog društva i države, pretpostavka je izgradnji bosanskohercegovačkog identiteta pripadnika nacionalnih zajednica i nacionalnih manjina u Bosni i Hercegovini. U Republici srpskoj škole rade po NPP-u Republike srpske, kojim su diskriminirani učenici bošnjačke i hrvatske nacionalnosti jer im nije omogućeno da uče o historiji države kojoj pripadaju, jeziku i književnom stvaralaštvu bosanskohercegovačkih naroda. S druge strane, u školama koje rade po hrvatskom nastavnom planu i programu, dominantno je zastupljena historija Hrvatske i hrvatskog naroda, te hrvatski jezik i književno stvaralaštvo Hrvata. Obrazovanju pripada veoma značajna uloga na planu stjecanju znanja i formiranja određenih stavova, na planu integracije bosanskohercegovačkog društva i države. Zbog toga je nužno izvršiti reformu obrazovnog sistema, koja će podrazumijevati koncipiranje nastavnih planova i programa na način da se učenicima svih nacionalnih zajednica omogući stjecanje znanja o historiji, jeziku, književnom i kulturnom stvaralaštvu naroda u Bosni i Hercegovini, ali i književnom stvaralaštvu susjednih država, Srbije i Hrvatske, u potrebnoj mjeri.

4. Nacija kao politička zajednica građana

Državljanima Bosne i Hercegovine potrebna je državna pripadnost, čiji će se politički identitet graditi na univerzalnim ljudskim idealima. Oni bi se dobrovoljno obavezali na ustavom garantirano poštovanje tih ideala, bez obzira na svoje etničko porijeklo i konfesionalnu pripadnost. “Građanska država jednostavno podrazumijeva da su, politički gledano, ljudi jednaki u jednom fundamentalnom smislu, i da svako ima jednake šanse na političku reprezentaciju i ostvarivanje svojih životnih ciljeva. Tretiranje drugog kao sebi ravnog

22 Zgodić, E., *op.cit.*, 288.

je suština ovog liberalnog pristupa. Liberalna država ne obavezuje nikog na bilo kakav identitet u privatnom životu.”²³ Francuska, Velika Britanija, SAD i Švicarska mogu poslužiti kao državno-nacionalni primjeri. U ovim zemljama, poslije Velike revolucije, nacija se shvata kao politička zajednica građana koji su jednaki pred zakonom, nezavisno od socijalnog mjesta, porijekla, jezika ili religije. Za razliku od državno-nacionalne, kulturno-nacionalni način čitanja odnosi se na Njemačku i Italiju, gdje se osjećaj zajedničke pripadnosti, zbog nedostajanja države, oslanjao na jezik i kulturu.²⁴ Savremena demokratija podrazumijeva poštovanje prava i sloboda svih pojedinaca i manjina. Ali, suštinska demokratija modernog vremena ukida svaki strah od različitosti i podrazumijeva kontinuiranu interakcijsku dinamiku traženja maksimalne ravnoteže odnosa svih sudionika društva u njihovom samooslobađajućem opiranju dominaciji bilo koje i bilo čije vrste. Biću Bosne i Hercegovine primjerena je kombinacija državno-nacionalnog i kulturno-nacionalnog modela nacije. Opstanak najstarijih evropskih nacija nije ovisio o njihovoj etničkoj, religijskoj i kulturnoj homogenosti ili harmoničnosti, nije bio zajamčen bilo kakvim zatečenim povijesnim naslijeđenim, kolektivnim identitetom, nego je ovisio o kapacitetu političkog projekta da riješi rivalitet između različitih društvenih grupa: religioznih, regionalnih ili etničkih grupa.

U procesu izgradnje nacije kao državne pripadnosti u multietničkoj Bosni i Hercegovini nužno je praviti distinkciju između povijesno-kulturne i političke zajednice. Iako su se etnije formirale kao nacije, višestoljetna tradicija zajedničkog života pripadnika različitih etničkih zajednica na području Bosne i Hercegovine predstavlja neiscrpljiv resurs i zalag za zajednički život pripadnika različitih nacionalnih zajednica. Neophodno je osigurati jednaka politička prava svakog državljanina Bosne i Hercegovine na području cijele države. Univerzalna građansko-državlјanska prava ne impliciraju transcendiranje svake posebnosti i različitosti. Građansko državljanstvo zamišljeno je kao izraz univerzalnosti ljudskog života, kao sfera racionalnosti i slobode naspram heteronomne sfere posebnih potreba, interesa, čežnji.²⁵

23 D. Pavlović, Nema razloga za strah od građanske države, *Vreme*, br. 606, 15. august. 2002.

24 Vidi više: Altermat, U., *op.cit.* 29.

25 Mesić, M., *op.cit.*117.

5. Zaključak

Država Bosna i Hercegovina, zbog svoje multilateralne strukture, ne ispunjava uvjete i kriterije modernog projekta nacije države. Multilateralnoj strukturi bosanskohercegovačkog društva i države primjerena je simbioza nacionalnog i republikanskog modela političke zajednice. Simbiozom ova dva načela afirmirao bi se patriotizam nacionalnih zajednica prema državi Bosni i Hercegovini, te aktivna participacija građanina u političkom životu. Formiranje nadnacionalnog oblika zajedničke identifikacije otežava činjenica etabliranja nacionalne kulture u etničkom smislu: standardizacija jezika, oblikovanje korpusa nacionalne književnosti, nastavni planovi tzv. nacionalnih predmeta, nacionalni masovni mediji itd. Dejtonski sporazum je omogućio ovu polovičnu realizaciju nacionalnog principa, zadržavši nacije kao glavne aktere političkog života i posljednje osnove političke legitimacije u labavoj državnoj zajednici.

Kao paradigma nadnacionalne identifikacije, i pored jezičkih i kulturnih razlika, može poslužiti Švicarska. Osjećaj zajedničke pripadnosti državi pobuđuje zajednički patriotizam, a ne zajednički nacionalni identitet. U Švicarskoj nacionalne grupe osjećaju odanost široj nacionalnoj zajednici, samo zato što država priznaje i uvažava njihovu zasebnu nacionalnu identifikaciju.

Ukoliko bi se u Bosni i Hercegovini primijenio švicarski model, sve etnije bi bile jedinstven državni, politički narod, dok se kulturni identiteti etničkih zajednica ne bi dovodili u pitanje. Političke i etničke identitete nužno je razdvajati jedne od drugih. Državljanima Bosne i Hercegovine potrebna je državna pripadnost, koja će svoj politički identitet graditi na univerzalnim idealima. Država nacija je sinonim za društveno-ugovornu političku zajednicu građana, državljana Bosne i Hercegovine. Na putu postizanja nadnacionalne identifikacije, i pored jezičkih i kulturnih razlika nacionalnih zajednica u Bosni i Hercegovini, primarni uvjet je obnova povjerenja. Povjerenje je moguće uspostavljanjem pravne države. Za postizanje jedinstva zajednice ključne su zajedničke vrijednosti: jednakost i pravednost, dijaloz i tolerancija, uvažavanje različitosti, sloboda, mir i nenasilna promjena. Povjerenje u drugoga, koje u slučaju Švicarske vodi zajedničkoj identifikaciji, plod je dugotrajne i uspješne zaštite vlastitih nacionalnih interesa u državnim institucijama, koje ispunjavaju najvažnija očekivanja svake strane.

Promjena u političkom diskursu i ustavnoj organizaciji nemoguća je bez obnove bazičnog konsenzusa. Njime bi se osigurale pretpostavke da se u procesima političke socijalizacije oblikuje bosanskohercegovačko građanstvo kao politički narod. Postizanje zajedničke volje građana o zajedničkom životu u institucionalno pluralnom bosanskohercegovačkom društvu nije jednostavno i ne može se postići *ad hoc*. Potrebno je vrijeme i rad u aspektima resocijalizacije svijesti nacionalnih zajednica u Bosni i Hercegovini.

Literatura:

1. Altermat, U. (1998.), *Etnonacionalizam u Evropi*, Svetionik, Sarajevo,
2. Banac, I. (1996.), *Cijena Bosne, članci, izjave i javni nastupi 1992-1993*, Europa danas, Zagreb,
3. Brčić, M., „Kulturni pluralizam i pravednost u recepciji Willa Kymlicke“, *Filozofska istraživanja*, vol. 1., god. 28., br. 109/2008;
4. Hague, R., Harrop, Breslin M. S. (2001.), *Komparativna vladavina i politika*, Fakultet političkih znanosti, Zagreb,
5. Ibrahimagić, O. (2003.), *Bosanska državnost i nacionalnost*, VKBI, Sarajevo,
6. Kržišnik-Bukić, V. (1997.), *Bosanski identitet: između prošlosti i budućnosti*, Bosanska riječ, Sarajevo,
7. Kržišnik-Bukić, V., „Historijske i historiografske kontroverze i dileme nacionalnog nominiranja“, *Prilozi Instituta za istoriju u Sarajevu*, br. 32/2003;
8. Kymilcka, W. (2002.), *Multikulturalno građanstvo-Liberalna teorija manjinskih prava*, Centar za multikulturalnost, Novi Sad,
9. Kymilcka, W., Wayne, N. (2000.), *Citizenship in Diverse Societies*, Clarendon Press, Oxford;
10. Mesić, M. (2006.), *Multikulturalizam*, Školska knjiga, Zagreb,
11. Oslobođenje, 30.11.1998.
12. Pavlović, D. (2002), „Nema razloga za strah od građanske države“, *Vreme*, br. 606.
13. Rawls, J. (1980.), *A theory of Justice*, Harvard University Press,- Cambridge,
14. Skarić, V. (1937.), *Sarajevo i njegova okolina od najstarijih vremena do austrougarske okupacije*, Opština Grada Sarajeva,



15. Šačić, N. (2007), *Izvan Politike*, Fakultet političkih nauka, Sarajevo,
16. Taylor, C. (1996/97), *Nacionalizam i modernost*, Beogradski krug, Beograd,
17. Vlaisavljević, U. (2006), *Etnopolitika i građanstvo*, Dijalog, Mostar,
18. Vukićević, S., *Neophodnost interreligijskog dijaloga kao vida pomirenja u jugoistočnoj Evropi*, u: Vukomanović M., Vučinović, M., *Interreligijski dijalog kao vid pomirenja u jugoistočnoj Evropi*, Beogradska otvorena škola, Beograd, 2001.
19. Zgodić, E. (1999.), *Ideologija nacionalnog mesijanstva*, VKBI, Sarajevo,
20. Zgodić, E.(2005.), *Politike poricanja*. DES, Sarajevo.

CONSTRUCTION OF TRANSNATIONAL IDENTITY IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Mensur Husić, assistant professor
University of Tuzla, Faculty of Philosophy

SUMMARY

In this paper, I have elaborated the phenomenon of state affiliation as a form of transnational identification of national community members in Bosnia and Herzegovina. On the political agenda in Bosnia and Herzegovina, the individual does not function as a citizen but exclusively as a member of ethnic identity, which significantly slows down reintegration processes. A multiethnic being of Bosnia and Herzegovina is appropriate for symbiosis of national and republican models of political community in which the republican model refers to citizenship focused on the political community, which transcends ethnic and religious identities. The symbiosis of the two models would affirm patriotism of national communities towards the state of Bosnia and Herzegovina as well as the participation of individuals (citizens) in the political life of Bosnia and Herzegovina. On the plan of building the transnational identity in Bosnia and Herzegovina it is necessary to make a distinction between ethnic and political identity. Switzerland represents the paradigm of transnational identification of the members of different national communities in which the sense of shared participation is an expression of patriotism towards the common state. In this paper I have also elaborated assumptions of loyalty of members of national communities in Bosnian society and state, among which are: Bosnia's accession to the European Union, affirmation of education for democracy, coexistence and tolerance, building trust and shared values among members of national communities in Bosnia and Herzegovina, forming a nation as a political community.

Key words: citizenship, pluralism, national identity, political identity, Bosnian society, trust, coexistence, integration